

SLOVENSKA SLOVNICA MALO DRUGAČE?

J. Rotar je v *Delu* 2000 (februar, marec) podal svoje poglede o več jezikoslovnih teoremih slovenskega knjižnega jezika, zlasti še s področja pravorečnih določitev. Navedki iz del slovenskih jezikoslovcev kažejo, da nobena Rotarjeva teza ne vzdrži kritike, saj so vse posledica zmotnega umovanja ob neustreznih iztržkih iz ustreznih besedil slovenskega jezikoslovja. – V odgovoru na Rotarjevo pisanje je tako v petnajstih podnaslovnih sestavkih podana zgodovina jezikoslovnega reševanja zadevnih vprašanj slovenskega knjižnega jezika.

J. Rotar presented his views on several linguistic theorems concerning the standard Slovene language, particularly its orthoepic rules, in *Delo* (February, March 2000). Quotations from works by Slovene linguists prove that none of Rotar's theses stand up to criticism as they all result from misjudgements caused by ill-chosen passages from relevant texts in Slovene linguistics. – As a reply to Rotar's writing, a history of solving of linguistic questions concerning the standard Slovene language is given in fifteen subheadings.

Najznačilnejša zadeva med knjižno normo in oporekanjem le-tej je Rotarjevo pisanje o izgovoru predloga/predpone *v/v-* (*Delo*, februar–marec 2000). Variantnega pisanja te predpone *z u-* se Rotar ne dotika, prav tako ne v glavnem od Metelka vpeljanega razločevanja med predponama *v-* in *u-*, kakor je značilno za staro-cerkvenoslovanski jezik in ruščino.

Rotar se je v svojem pisanju loteval še drugih, zlasti pravorečnih, problemov, obravnava vsega tega pri Rotarjevem pisanju pa nam je vzelo prostor za prikaz drugih vprašanj oz. (poskusov) pobegov od knjižne norme. Naj jih tu vsaj zabeležimo.

Eno teh vprašanj je slušna razlika med akutom in cirkumfleksom, tj. ali gre pri tem za korelacijo tonskega poteka ali tonske višinske razlike (Toporišič, Newekowski, Srebot Rejec). Naslednje vprašanje je, ali ima slovenski knjižni jezik povedkovnik in členek kot besedni vrsti; sledi število sklanjatev samostalniških besed, tj. 3 (spoli) krat 4 (sklanjatve); potem podrobnejša razčlenitev zaimenskih besed na 11 razredov oz. na vrste (pri pridevniški besedi npr. na kakovostne (*kakšen*), merno (*kolikšen*), vrstno (*kateri*), svojilno (*čigav*), količinsko (*koliko*) (prvi dve vrsti z nadpomenko lastnosti); nato vprašanje, ali spada tudi tonemski

naglas v pravopis (če imamo jakostnega, zakaj ne še tega, kakor ima tonemski naglas *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom*, 1960, 211 str. pravil, 711 str. slovarja). Saj tudi Čehi in Slovaki zapisujejo v pravopisih dolžine. Seveda tudi mi že tradicionalno (od SP 1935) zapisujemo poleg mesta naglasa še kolikost naglašanih samoglasnikov (zlogov); naglas je vpisovan v SP 1935, 1950 in 1962, v šolski izdaji 1937, 1938 pa spet ne (kakor ni bil v SP 1899 in 1920). Oceniti bi bilo treba Herrityjevo slovnico (*Slovene. A comprehensive grammar*, 2000), a je v njej gradiva za našo temo preveč, da bi lahko bila obravnavana v tem sestavku.

Torej se tu omejujemo na Rotarjeva razglabljanja o slovenskih pravorečnih in drugih zadevah.

Začnimo torej z najdaljšim oporekanjem (v vsej zgodovini) sodobni slovenski slovnici (v najširšem smislu besede) teoriji, tj. z J. Rotarja podlistkom v 32 delih v *Delu* od 7. 2. do 15. 3. 2000, naslovljenim *Kaj je z našim jezikom* in podnaslovom *Vdor podstandarda v slovenski standardni (knjižni) jezik*. Teh 32 nadaljevanj ima 44 mednaslovov in X razdelkov (zadnje nejasno, po katerem načelu).

Ne da bi se spuščali v svojevrstna Rotarjeva umovanja o tem in onem in v najraznovrstnejše negativne oznake mene, J. Toporišiča, kot krivca za njegove najraznovrstnejše tegobe, si tu oglejmo njegova oporekanja nekonservativnim jezikoslovnim teoremom.

1 Zborni in pogovorni knjižni jezik

Implicitno gre že v naslovu za ugovarjanje temu, kako naj se v slovenskem jeziku poimenujeta socialni zvrsti, o katerih gre govor: kritik nekako hoče naš tradicionalni izraz knjižni jezik zamenjati z izrazom standard, pogovorni jezik pa mu je substandard. V okviru knjižnega jezika sicer priznava knjižni zborni govor, ne priznava pa knjižnega pogovornega jezika. Kolikor govori o slovenskem pogovornem jeziku, mu je ta nekak izmislje v glavnem J. Toporišiča.

Sam mislim, da ni prav nobenega razloga za zametovanje izraza slovenski knjižni jezik in prav tako ne izraza pogovorni jezik. (Za začetek bi si bil Rotar lahko prebral F. Tomšiča sestavek *Razvoj slovenskega knjižnega jezika v Zgodovini slovenskega slovstva I*, 1956, 7–28.)

O pogovornem jeziku je pisal že Škrabec (*Cvetje* 20 (1903), 11b) takole: ko bi njega kdo vprašal, kako on govori knjižni jezik, bi mu odgovoril: »Nekako tako pač, kakor vsaj na Kranjskem blizu vsi izobraženi Slovenci od časov Kopitarjevih in Prešernovih pa do današnjega dne. Jaz mislim namreč, da izobraženi Slovenci že pred sto leti niso govorili vsak v svojem domačem narečju, temveč da je bil že tedaj nekak skupen občevalni jezik, v katerem se je zlasti tudi pridigalo.« In str. c: »/P/o moji misli, je prava knjižna izreka naše slovenščine prav ta, ki se sliši v nepri-siljenem govorjenju izobraženih Slovencev v zasebnem občevanju.« (Pri tem omenja Metelka, Potočnika, Ferfoljo.) Čez 2 leti (*Cvetje* 1905, 8c–d) pa piše, da se je leta 1861 začela »razprava o slovenskem govornem (parlamentarnem) jeziku«. Pri tem je šlo skoraj le za izreko črke *l* na koncu besede in pred soglasniki. Načelo

Govôri, kakor se piše, je zagovarjal tudi Luka Svetec Podgorski, češ da je le v opisnem deležniku m. spola ednine *-l* glas *v*.

O pogovornem jeziku Rotar svojemu bralcu tudi ni povedal, da je o njem govor tudi že v Breznik-Ramovšem SP 1935 (str. V): »Glasovno skupino *əu* zbornega govora, smeš v konverzacijskem govoru govoriti kot *u* (zborna *rékəu*, *kôtəu* za pisano *rekel*, *kotel*; pogovorno: *rėku*, *kôtu*.« Tudi tega Rotar svojim bralcem ni »prezentiral«. In na str. VI Pravorečja: »Pogovorne (konverzacijske) oblike uvaja kratka pog.; v slovarskem delu pravopisa so posebej navedene pogovorne kratke oblike nedoločnika, »ker imajo večinoma različen poudarek od onega v zbornih dolgih oblikah. V pogovornih oblikah je – če ni že posebej označen tudi izgovor glasov *ə* in *u*.« S tem so mišljeni primeri kot *m්රzel* (*-zəu*) oz. *m්රtev* (*-təu*), očitno zato, da črke *e* v takih primerih ne bi brali kot *e*, ampak kot polglasnik, in da črke *-l* ne bi elkali in črke *v* ne »efkali«. (Glede misli, da ima pogovorni nedoločnik »večinoma različen poudarek od onega v dolgih oblikah«, pa je gotovo, da sta gospoda pri tem mislila na primere kot *nôsit* – *nosíti*, *pêljati* – *peljāti*, *sèst* – *sésti*, *lagət* – *lagāti*.) Da sta tu pri *kupovāti* na pogovorni nedoločnik pozabila, je očitno, sta pa v slovarju tu in tam pri glagolih na *-o/-evāti* vendarle zaznamovala tudi pogovorni nedoločnik: *dejsťovət* – *dejsťovāti*; zato ne bomo prehudi, če pomislimo na glagole z naglasom na korenu (*dělati* – *délat*) ali na prvem zlogu glagolske pripone (*okopávati*, *omedlévati*, *oktroírati*).

Tudi v *Slovenskem pravorečju* M. Rupla 1946 (ta pa se na str. 4 »i/skreno zahvaljuj/e/ tovarišu univ. prof. dr. Francu Ramovšu za nasvete in opozorila ob pregledu tega dela«) je govor tudi o pogovornem jeziku (str 4): »Enotna najskrbnejša in najplemenitejša oblika govornega knjižnega jezika se imenuje zborna ali knjižna izreka.« In na str. 19: »Strogo je treba razločevati zborna izreka od vsakdanjega govora izobražencev v bežni konverzaciji, od tako imenovanega razgovornega ali pogovornega (konverzacijskega) jezika. V navadnem pogovoru govore izobraženci ne v narečju, marveč v neki preprosti, neprisiljeni obliki zborne izreke.« Pogovorni jezik določa tudi glede na »ljubljsko narečje /.../«. »V pogovornem jeziku torej ne bomo slišali nekaterih oblik: *u šiška*, *gam*, *jutər*, pač pa *délat*, *nôsit*, *prijatu*, *prinésu*, *šù*.« Str. 20: »Pogovorni jezik je dovoljen edinole v zasebnih vsakdanjih pogovorih, nikoli pa ne pri javnih nastopih ali v šoli. V šoli bo učitelj vedno razlagal z zborna izreka ter jo vedno zahteval tudi v učenčevih odgovorih. Če pa bo z učencem, recimo v odmoru ali na izletu, pokramljal, bo neprisiljeno lahko rabil pogovorne oblike. V gledališču bomo poslušali najbolj izbrano izreko. Če pa naj bi igra, zlasti tako imenovana konverzacijska drama podala vsakdanji neprisiljeni pogovor, bodo smeli igralci seči po pogovornem jeziku, kakor v nekaterih igrah, posebno v komedijah, lahko uporabljamo narečja. Pisati pa se pogovorne oblike ne smejo, razen če bi jih pisatelj zapisal s kakšnim posebnim namenom, kakor smo sem ter tja zabeležili tudi kako obliko ali besedo v narečju.«

Tudi v SP 1950 F. Ramovša in O. Župančiča (str. 54) je govor o pogovornem jeziku: »Pogovorni (konverzacijski) jezik /je/ vsakdanji govor in pogovor knjižno

izobraženih ljudi. Pogovorni jezik sproti nastaja in se stalno razvija, zanj še ni povsem določenih pravil. Značilne pa so zanj manj izrazita artikulacija nasploh in vse tiste glasovne spremembe, ki jih povzroča neskrbna govorica, tako predvsem nastajanje nejasnih samoglasnikov (redukcija), npr. [*réku, téku, šù, hôtu*] itd.; sem štejemo tudi kratko obliko nedoločnika brez končnega *-i*, ki ima pri nekaterih glagolskih skupinah tudi posebno poudarjevalno obliko, npr. [*hôdit, prôsit, kupovât*]. Na odru se pogovorni jezik uporablja tako kakor narečje, namreč le tedaj, kadar to zahteva posebna situacija dejanja in vloga oseb.«

V SP 1962 (str. 27–28) imamo pasus *O pogovornem jeziku*. Iz tega nekoliko daljšega besedila navedimo bistvo: »Pogovorni jezik je neposrednejši in manj izbran kakor knjižni jezik, preprostejši v izbiri besed in manj umeten v gradnji stavkov. /.../ Pogovorni jezik ni poseben jezik, marveč le v zasebno rabo prenesen zborni govor; njegova domačnost in neprisiljenost je ravno v tem, da ni priučen po ostro določenih pravilih. Pogovornega jezika torej ne smemo razvijati v nasprotje z zbornim ali ne glede nanj. Plemenit in vsem /28/ razmeram prilagojen pogovorni jezik more zrasti samo iz negovanega in utrjenega zbornega govora.«

In kako je pogovorni jezik predstavljen v SP 2001? Na str. 125–127 se pri knjižnem jeziku ločita zborna in pogovorna zvrst. V glasovju pogovornega jezika je navedenih devet njegovih značilnosti:

1. *delat* (kratki nedoločnik);
2. *smo delal, prosíl, méril* oz. *smo nesli, dvignili* (upadli *i* v množini opisnega deležnika moškega spola);
3. *je bla, blo, smo bli, prosim* [ə] (še upadli *i*-ji);
4. *-el* [əɥ], *-il, -el* (*e* iz jata) v edninski moški obliki *-u*: *reku, nôsu, vidu* (upadle oblike v edninski obliki deležnika moškega spola);
5. *sèm in tja* = [səm] (polglasnik namesto *e*);
6. *videt, tega* [də/de, tə/te] (izgovor nekdanjega kratkega jata);
7. *pràv, žàl, končàj, -àt, bràt* ... (rahlo upadli *a*);
8. *gôr, dôl* (tudi za pomen *gôri, dôli*);
9. *ključ* [kluč] (*l* namesto pisanega *lj* za soglasnikom).

Nekaj malega je govor še o zapisovanju lastnosti splošnega pogovornega jezika glede naglasa, oblik, skladnje in besedja.

Torej pri pogovornem jeziku v tej teoriji ni nobenega podiranja norme slovenskega zbornega jezika. Tu gre za nižjo zvrst knjižnega jezika, za t. i. pogovorni jezik, za noben substandard ali ljubljansko narečje à la »Frtavčkov Gustl ali ne vem čigava Nežka«.

2 Izgovor končajev *-əɥ, -iɥ, -eɥ*

Pri Rotarju se pojavlja tudi ugovor v zvezi z varianto zbornih končajev *-əɥ, -iɥ* in *-eɥ* (zadnje samo glagolov na *-im*), namreč *-u*: k oblikam [*nesəɥ, nosiɥ, videɥ*] torej variante [*nesu, nosu, vidu*].

Iz Škrabčevih *Jezikoslovnih spisov* I, str. 53, navaja: »i je treba pred w /tako je Škrabec takrat zapisoval vse dvoustnične variante fonema v/ razločno izgovarjati, kakor je bilo za Matija Kastelca menda še sploh navada: *misliw* ne *misləw* ali *mislu*; ravno tako è, *videw* ne *vidəw* ali *vidu*.« Takoj naslednjo Škrabčevo poved pa je Rotar izpustil, saj bi se sicer ne imel toliko bojevati proti izgovoru -u za -əu, namreč: »Pač pa je w s polglasnikom spred ali zad, torej əw ali wə skorej popolnoma kratek samoglasnik u: *misəw*, skoraj kakor *misu*, *stowəc* kakor *stouc* /.../.« /Očitno pa je tu Škrabec v tipu *stowəc* – *stouc* sam šel predaleč./ In kaj o tem vedo povedati naši starejši slovnicearji?

Kopitar (SSJKKŠ = *Slovnica slovanskega jezika na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem*, str. 181): »Nenaglašeni in ostreni -el in -il se glasita kakor uv: npr. *priatel* /.../, *sim vidil* /.../ *sim terpəl* beri *priatu*, *viduv*, *tərpùv*.« /Seveda z -u na koncu./ Necitiranje tistega, kar Rotarju ni pogodu, je ena »odlik« njegovega pisanja.

3 Izgovor črke /fonema/ v

Paradni konj Rotarjeve kritike mojih »napačnih« pogledov na zadeve pravorečja pa je izgovor fonema v, še posebej glede na to, ko je v hkrati tudi morfem, tj. predlog ali predpona. K temu se še in še vrača skozi celo dolgo pisanje, pri tem pa večinoma kaj tudi potvarja.

3.1 Izgovor predloga v oz. predpone v-

Že v 2. sestavku (*Delo*, 9. 2. 2000, 7) obravnava »i/zgovor predloga/predpone v/v-«. Iz pasusa moje razprave »Škrabec Stanislav (pri krstu Anton) jezikoslovec in nabožni pisec« jemlje skrajšano poved »Škrabčeva zasluga je, da se v slovenskem knjižnem jeziku ni uveljavil šolski izgovor črke v kot ustničnozobnega pripornika /.../.« Pri meni pa se ta poved nadaljuje s »s spremeno f po vzorcu parnih soglasnikov tipa d – t«, kar je bistvenega pomena, ker je s tem povedano, da v ni nezvočnik, ampak zvočnik. Tega, posebnosti glasu v, se je zavedal že Metelko (1825, 9), ko je zapisal: »v za samoglasnikom, kakor ga mi govorimo, se ne bliža f-ju, tem več u-ju. /.../ v za samoglasnikom ni manj podoben u-ju, kakor je j i-ju.« Na str. 10 so zgledi za to *pokrôv*, *jelóv*, *molituv*, *stričev*, *postrežlāv*, *kraljév*, *ljubezniv*. Nato Rotar nadaljuje z mojo naslednjo povedjo o Škrabcu: »Ugotovil je tudi, da se predlog v izgovarja v vseh položajih kot dvoustnični u (položajno tudi kot u), kar je spet priznal šele *Slovenski pravopis* 1962.« /Rotar je spet moj u zamenjal z u in tako pri bralcu dosegel učinek nesmisla. (Govoriti pri u-ju o dvoustničnosti je namreč nesmisel, saj so vsi samoglasniki dvoustnični.)/ Drugi moji citirani povedi je Rotar odvzel končnost s tem, da je piko na njenem koncu zamenjal z vejico in tretjo mojo poved začel z malo začetnico, nato to mojo poved prekinil s svojo sodbo »nasproti tej dokumentirani trditvi pa je zapisano«, da je povzročil z opozorilom, da se v Ribnici korenski v pred r in pred množinsko končnico -je ter pred orodniško končnico -jo izgovarja kot ustničnozobni pripornik /pri meni zobnoustnični/. Tu je to mojo poved sam zaključil s piko /njeno nadaljevanje, pri meni v oklepaju/ pa nadaljeval v novem odstavku: »To je namreč pozneje rodilo splošno tezo, da se

pisano *vr-* in *vl-* izgovarja z zobnoustničnim *v*, in sicer ne samo v korenu, kot je v teh primerih navajal Škrabec, ampak celo tedaj, ko tak soglasniški sklop dela predlog ali predpona *v* (Toporišič 1971, 644).« /V svoji povedi To je ... je Rotar za *to je* najprej izpustil besedo *namreč*, nato pisal v kurzivu *vr*, *vl* in *v*, uvedel pred *ko se* narekovaj in iz mojega *v* napravil *v/v-*./

Kaj je Škrabec o tem res pisal, Rotar bralcem ni povedal, pač pa kmalu zatem nadaljuje: »Škrabčeve teze o splošni ujevski izreki ustničnozobnega *v/v-* ni sprejel noben slovnicař, v *Slovenski slovnici* 1916 (naprej SS) niti Breznik ne, časovno Škrabcu najbližji.« Pa povejmo mi, kaj je Škrabec pisal o izgovoru predloga/predpone *v/v-*. Ko je o fonemu *v* Škrabec najprej pisal v razpravi *O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v izreki in pisavi* (v *Programm des Kaiserl. Königl. Gymnasiums zu Rudolfswerth* (Novo mesto), 1870, 3–42, in sicer na str. 25–26, v JS I str. 36–38, v JD 4 pa na str. 33–34), je zapisal o predponi *v* naslednje: »Ko predlog *v* sestavi pa se glasi tudi pred *r* kaker *w*«, npr. *wrezati*. »Tako /tudi/ *wrasti /.../ wanj*.« »Celo v nekaterih nesestavljenih besedah, kjer gre *v* h deblu, se izgovarja navadno kaker angleški *w*, tako post/*avim*/, *wriskati*, *wroč* (ko pridevnik, ko deležnik *vroč*.« Ne razlagana posebnost je pri Škrabcu nasprotje med *Ewropa* proti *Lovre* (očitno prvo prevzeto, drugo podomačeno že zdavnaj). /Citirano po JS I./

In kako določa izgovor predloga Breznik (SS 1916, § 32)? Tako: »Tudi predlog *v* se mora govoriti ko *u*, kadar se ne more vzeti k naslednjemu zlogu; govori se npr. *v Kranj*, *v Rim* (to se izgovori v enem zlogu), *v šolo /.../ ali a) /.../ wkranj*, *wrim* (to se izgovori v enem zlogu), *w šolo*, *wcerkev* ali pa b) */.../ u Kranj*, *u Rim*, *u šolo*, *u cerkev*.« In: »Posebno je priporočati izreko *v = u*, kadar se nakopiči več soglasnikov, ker je težko izrekati *v* skupno z naslednjim zlogom, npr. *vso noč v strahu /.../ izrekaj: wso noč u strahu; sok v žlici : sok u žlici* itd.« In na koncu: »/I/zreka pred zvenečimi soglasniki kot pravi ustnično-zobni *v* (*vdova*, *vnamem* itd.«, pred nezvenečimi pa kot *f*: *fstati*, *fsak*, *fčeraj*, *pokrof* »za knjižni govor */.../ ni navadna*«.

In kako piše o tem Breznik v SS 1934 (str. 31)? Pisano *v Kranj* mu je govorjeno a) »*w Kranj* ali *ukranj* (to se izgovori v enem zlogu) itd., ali pa b) tvori *v* poseben zlog in stoji sam zase: *u Kranj*, *u Rim*«. Zatem še: »*vso noč v strahu*, *z vzhoda /.../ izrekaj: wso noč u strahu*, *z ushoda; sok v žlici: sok u žlici* itd.; *vzpostaviti* izrekaj *uspostaviti /.../*.« Izrecno pa (§ 26, str. 31) prepoveduje izgovor *və vodo*. Ko govori o ustnično-zobni varianti glasu *v* (v istem paragrafu), pa nima niti enega primera s predlogom. Dodaja še: »Tudi *v* pred *v* se govori *w vodo* ali *u vodo* (ne *və vodo*).«

Torej se je Breznik v svoji slovnici držal Škrabčevega pravila o izgovoru predloga *v*, saj predvideva celo izgovor *u Rim*. /Seveda pa vemo, da pred nezvenečimi nezvočniki ne more biti zvenečega *w*, temveč je možen le nezveneči (moje črkovno znamenje zanj je obrnjeni *w*, tj. *u*)./

O predponi *v-* je Breznik enako pisal tudi v SS 1924 (str. 26, § 26): *vmes* (*wmes* ali *umes*). In v § 27: »*vstati*, *vkleniti* ali *umreti*, *utegniti*. Govori se v obeh primerih dvoustnični *w* ali soglasni *u* (*u*), tedaj *wstati* ali *ustati*,

wkleniti ali ukleniti (prim. § 20).« V navedenem paragrafu (str. 23) pa beremo: »**u**sesti se, **u**jemati se /.../ se izrekajo: usesti se ali wsesti se, ũjemati se ali wjemati se itd.« In v pripombi 4 (prav tam): »V Beli krajini in na vzhodnem Štajerskem /govorijo/ **u**stnično-zobni **v** (vmreti, vjeti, vlomiti, vbiti itd.), pred nastopnim nemim soglasnikom pa **f** (fsesti se, ftegniti, fkrasti itd.).« In v Slovnici 1921 (str. 25) o predlogu **v**: »Posebej pomni, da se npr. /.../ **v** šoli, **v** cerkvi, **v** vsakem kraju ne bere **və** šoli, **və** cerkvi, **və** vsakem kraju!«

Tudi F. Ramovš v svoji zgodovinski slovnici (*Konzonantizem*, 1924, str. 130) govori o izgovoru predloga **v**: »1. Prepozicija **və** je dala v posameznih zvezah ali **v** (*vedno, venomer*), ali **ũ**, **u** (*je šla ũ reko; u dougove je zašəũ; u Kraň grem.*« Še primeri (prav tam): *grem u vas, gremo ũ vas, u vodi, krava ũ vodi.* /Naglasni in prevodi v nemščino so tu opuščeni./ V *Slovenski slovnici III–IV* o predlogu **v** ni govora, pač pa v Ruplovem *Slovenskem pravorečju* 1946 (str. 37): »Posebno je treba paziti pri ločljivem predlogu **v** ter se ravnati po naslednjih pravilih:

a) pred samoglasniki, pred **r** in **l** se govori ustnično-zobni **v**: **v** usta, /.../ **v** roki, **v** lesu – izg. *vusta /.../, vroki, vlesu /to o vr-, vl-* je napačno posplošeno iz poenobesedenih Ramovševih *vedno, venomer!*;

b) pred soglasniki se govori kratek **u** ali dvoustnični **ũ**: **v** šolo /.../ izg. *grem u šolo (grem-u-šo-lo), tja ũ šolo /.../*. Napačno je in zelo grdo, kakor se dostikrat pri branju sliši: *və šolo, və hiši, və vas, və veži*. (Podobno še: na str. 49: »Napačen je izgovor *kə izhodu, kə sinu, kə tebi*.« In na isti strani: »Napačna je izreka *sə teto, zə desnico*; kvečjemu pred **s** bi bil lahko dovoljen *sə*, kakor ga uporabljajo pesniki, da pridobe zlog/./«)

Spremembo pravila o izgovoru predloga **v** pred **r** in **l** (pri Škrabcu, Brezniku in Ramovšu samo pred korenskim **r** in **l**) je uveljavil čitankar M. Rupel, verjetno pod vplivom čitankarjev, ki so naslednje leto izdali *Slovensko slovnico* 1947.

Čitankarji so namreč že v SS 1940 (str. 18) nakazali preprostejše pravilo o izgovoru črke **v**: »Katera glasova zaznamuje črka **v**? (**v** in **ũ**). Kdaj beremo ustnično-zobno? (Pred samoglasniki in **r**).« Slovnica torej ne loči kakor Škrabec, Breznik in Ramovš med korenskim **v** pred **r**, za katerega je Škrabec predpisoval izgovor **v**-ja kot [v], npr. *vreti*, in med predponskim (ali predložnim) **v**, za katerega je Škrabec predpisoval izgovor [w] oz. [ũ].

Slovensko pravorečje 1946 je torej klonilo pred čitankarskim pedagoškim pragmatizmom in *Slovenska slovnica* 1947 mu je v tem sledila. Pravorečje 1946 o predlogu **v** (str. 37): »a) pred samoglasniki, pred **r** in **l** se govori ustnično-zobni **v** /.../; b) pred soglasniki se govori kratek **u** ali dvoustnični **ũ**: **v** šolo /.../ izg. *grem u šolo, /.../ tja ũ šolo /.../*.« »Napačno je in zelo grdo /.../: *və šolo, və hiši, və vas, və veži*.«

SS 1947 str. 12: Med zgledi za izgovor črke **v** kot [v] sta tudi primera *viliti* in *vložiti* (tj. s predpono), pri predlogu **v** pa k točkam 1, 2, 3 sledijo zgledi za izgovor predloga **v** kot [v]: *v igri, v levi, v repi* (celo vse *v redu*), *gaber v jeseni*; za [ũ]: *smo v mestu* in za [u]: *nam v hrbet*. Slovnica 1947 je torej po *vidim, vleči, vreča* izenačila

tudi izgovor predloga (*v igri, v repi*), pravilno smo za tip *v rjavi*, ker se tu *r* izgovarja kot *ər*). – To je popuščanje neprizadevni nizki knjižni izgovorni pismenosti.

Zanimivo bo videti, kako se bo glede tega odločil SP 1950 (str. 56, § 81). V bistvu uveljavlja enačenje izgovora fonema *v* s predlogom oz. predpono: »To /kar za fonem *v/* velja tudi za predpono *ú* in predpono in predlog *v*, gl. v slovarju.«

Vse razlikovanje Škrabca, Breznika in Ramovša 1924 za izgovor predloga oz. predpone *v* ne tudi kot [v] je padlo v vodo. Ramovš govori o predlogu *v* § 70, str. 130: »Prepozicija *v* je dala v posameznih primerih /.../«

Po *Slovenskem pravopisu* 1950 je v članku O *v* in *u* v slovenski književni izreki (*JiS* 1 (1955/1956), 182–184) o predlogu *v* posredno na str. 183: »/D/anes nekako neradi govorimo *vo, vu*, kadar gre za zvezo s predlogom, npr. *daj mi v usta, poglej mu v obraz* in podobno«. S tem vrača razpravo o izgovoru predloga *v* nekako nazaj k Ramovševemu *Konzonantizmu*, Brezniku in Škrabcu.

O Predlogu *v* je spet govor v SP 1962 (str. 25). Ta pravopis v marsičem popravlja nevzdržni odstop teh pravil od znanstveno utemeljene norme pri Škrabcu, Brezniku in Ramovšu. Pravilo se glasi: Predlog *v* se pred vsemi glasovi lahko govori kot [u], in sicer »a) pred samoglasniki in pred *r, l, lj*« variantno, b) pred soglasniki sploh kot [u] (s posebnostjo pred *r, l, lj*), c) kot [u] za samoglasnikom predhodne besede in č) kot [u] med soglasniki. Napačno pa je, da SP 1962 (str. 24) za predpono *u-* iz *v-* predvideva samo izgovor [u], ne pa tudi [u] v položaju za izglasnim samoglasnikom predhodne besede, npr. *za uvoz*.

V *Slovenski slovnici* 1976 (str. 72) (in prej v SKJ in SJIIRP) je izgovor predloga oz. predpone *v* impliciran s pravilom, da »nastopa zvočniški fonem /v/ v položaju pred samoglasnikom iste besede kot [v], tj. kot zobnoustnični glas, v drugih položajih pa se govori njegova dvoustnična varianta, ob samoglasniku [u], sicer [w] ali [ɱ]«.

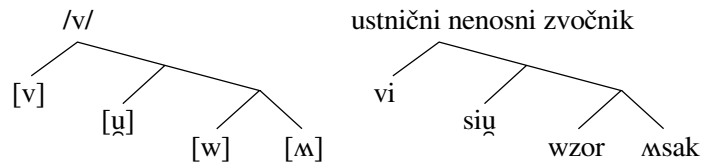
V SP1P 1990 (str. 73) je izgovor predloga *v* vključen v značilnosti variant fonema /v/, kar predvideva:

1. zobnoustnični *v* pred samoglasnikom iste besede (*vino, vrt* [vərt]);
2. »dvoglasniški« *u*: [siu, siuka, bi usak; bi ubila];
3. *w* oz. *ɱ*: [wzeti; wrana, wlak, bərw – ɱsak, ɱ tebi] oz. [odwzeti, podwreči, krwjo, w deblu – pretɱsem].

Posebnosti pa so: *w* in *ɱ* se pri počasnem govorjenju premenjujeta z *u*; začetni *u-* je kakor začetni *v-*; glede izgovora [nesu, vidu, nosu; tərɥ, usahu, mərzu] gl. § 700, kjer je predlog *v* obravnavan še posebej: »Pred samoglasniki se predlog *v*, če se ne veže na končni samoglasnik prejšnje besede /tedaj se izgovarja kot [u], npr. *bo vsak* = [bo usak]/, izgovarja ali kot *w* ali kot *u* (odvisno od hitrosti govora, v pesništvu pa tudi od ritma): *v igri* [wigri/u igri], vendar *je v igri* [je u igri].« (Anglistka T. Srebot Rejec v članku *O fonemu /v/ in njegovih alofonih* (SR 48 (2000), str. 42) neutemeljeno: »Izgovor [və]-ja pri predlogu *v*.« »Izgovor [və] za predlog *v* je zaradi vrinjenega [ə] v skladu z jezikovnim sistemom.«)

3.2 Fonem v

Ta fonem ima glede na svoje glasovno sosedstvo 4 variante: 1. je pred samoglasnikom zobnoustničen, v drugih položajih pa dvoustničen, in sicer 2. za samoglasnikom zaokrožen (»dvo­glasniški«), ne ob samoglasniku pa 3. nezaokrožen zvoneč, tj. w oz. 4. nezvoneč, tj. m. Prikazano v shemi in z zgledi:

Soglasniške variante v slovenščini sploh niso redkost, saj imata fonema *t* in *d* po tri (*ta* – *da*, ¹*leti* – ⁴*leti*, *Tnalo* – *Dno*), nosnika po dve (*Ana* – *Anka* [ɲk], *sama* – *sem videl* [m v]), neparni nezvočniki pa po dve (*grof* – *grof gre* [vg], *stric* – *stric gre* [dzg], *strah* – *strah gre* [ɣg]).

Rotar (*Delo*, 9. 2. 2000, 7) piše, da je že Trubar »v in *f* povezoval v glasoslovni par«, nato pa še, da se bo njegov, tj. Trubarjev bralec »mora/l/ navaditi, da bo v našem slovenskem jeziku izgovarjal v navadno kot mehki *f* ali grški *vita*«, pri čemer Rotar zatrjuje, »da se ta glas izgovarja kot ustnično-zobni pripornik«.

Trubar *v*-ja in *f*-ja nikakor ni povezoval v glasoslovni par, temveč je z navedenimi besedami povedal samo, da bralci črke *v* ne smejo izgovarjati kot glas *f*/kar je značilnost nemške pisave/, temveč kot *v*, ni pa nič povedal, ali je tu mislil samo na zobnoustnični izgovor ali pa tudi na dvoustničnega. Da Slovenci pred samoglasniki govorimo večinoma zobnoustnični *v*, je znano. Škrabec (*Cvetje* 12 (1893), str. b (JD 2, str. 104)) o tem piše za 16. stoletje tole: »Tudi mej *u* in *v* v tadanji latinski pisavi ni bilo razločka; *v* se je rabil v začetku besede, *u* v sredini in na koncu: *viuo*, *vt*, *vus* [= *vivo*, *ut*, *uva*]. Krelj je vzel *v* za soglasnik, *u* za samoglasnik /.../« o variantah izgovora črke *v* torej pri Trubarju ni govor.

Sicer pa zobnoustnično naravo *v*-ja pred samoglasnikom potrjuje Kopitarjeva slovnica (1808/1809, str. 16): »Nemški *w* je čisto latinski, francoski in italijanski: pravi glas v *Wasser* je čisto enak slovenskemu *v* *voda*.« Podobno Metelko (1825, str. 9): »Če so *aj*, *oj* /.../ dvo­glasniki, kakor uči Dobrovski, potem so vsaj v našem narečju tudi *av*, *ôv*, *ov*, *uv*, *ev*, *əv*, *iv* s tem, ko se za samoglasnikom, kakor jih namreč mi izgovarjamo, ne približujejo *f*-ju, temveč *u*-ju, in Gutsman je v tem primeru pisal *u* za *v*.«

To misel je ob predlogu nekako nakazoval tudi že Kopitar: »/V/ ljudskih pesmih ta predlog /tj. v/ skoraj nikoli ne tvori zloga, temveč se kot soglasnik šteje k predhodni ali k sledeči besedi« (1808/1809, str. 197 ob zgledu *v gradi*).

Škrabec (*Cvetje* 12 (1893), str. c (JD 2, str. 149)): »Pervotno slovenski *v* ostaja pri nas *v* pred samoglasniki in *r*: *voda*, *vrag*; pred drugimi soglasniki in na koncu se spreminja v *w*: *wlak*, *wsaki*, *praw*, *wcerkàw*.«

Že prej je o tem Škrabec pisal 1870. – Svoje končno pojmovanje variant fonema *v* ima Škrabec v razpravi *Naša fonetika v prozi in poeziji* (*Cvetje* 30 (1913), 11. zv., str. b (JD 4, str. 532)); in že prej (*Cvetje* 30, 8. zv., str. c (JD, str. 521): »Le korenski *v* pred *r* in *v* pred končnicama *-je* v m. plur. im. in *-jo* v edin. ž. instrument. je pravi labiodent. *v*: *vrag, vredno, vreme, vreti; črvjé, sinovje, garmovje* (die Büsche, *pa: garmouje* das Gebüsch), *kərvjo*« /.../ *pa cerkəvjo* /.../ zraven »cirkvijo«.

Naša slovenščina ima potemtakem vsaj dvojni *v*, in to že mnogo sto let. »To nam pričajo naši frizinski spominiki. V njih stoji namreč za *v* pred samoglasniki *vu, uu, uv* ali *vv*, na koncu pa in pred soglasniki, pa tudi mej soglasnikom in samoglasnikom, sam *v* ali *u*. /.../ Po vsi verjetnosti se je govoril *v* pred samoglasniki ko dvoustnični, pozneje ustnično-zobni prepišnik (bilabialer resp. labiodentaler Reibungslaut), na koncu in pred soglasniki, ali tudi mej soglasnikom in samoglasnikom, pa je bil soglasni *u* kaker zdaj.«

Pri tem (str. č) graja Breznikovo »neko umetno izreko iz zapadne in vzhodne kombinirano. Začetni *v* pred soglasniki naj bi se bral za *u*, keder se more sè zadnjim samoglasnikom pred stoječe besede sprjeti v diftong, sicer pa pred šeptavci ko *f*: »*f t v o j i, f p o k o r i*«, pred zvenečimi soglasniki ko labialni (bilabialjni ali labiodentaljni?) *v*.« Nekako za Metelkom 1825 (*Cvetje* 31 (1914), str. 7č; JD 566) Škrabec ponavlja (*Naša fonetika v prozi in poeziji* JD 568)) »predsamoglasniški *v*, ko pride na konec ali šeptav soglasnik, ne zahteva spremembe v *f*), temveč popolnoma dosledno govorimo /.../ *p o k r o u* od *p o k r o v a* ali *p o k r o w a*«.

Rotar ni niti enkrat izpisal vseh določil katerega razpravljavca o izgovoru fonema *v*. Problematiko tega fonema je Breznik obravnaval že v IX. izvestju knezoškofijske privatne gimnazije v Zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano, in sicer v sestavku *Začetna poglavja iz slovenske srednješolske slovnice* (str. 3–32) s podnaslovom *O izreki in pisavi nekaterih soglasnikov* (čemur je deloma oporekal, kakor smo videli, že Škrabec). V *Slovenski slovnici za srednje šole* (1916, 21–22) varianto [*v*] fonema *v* predpisuje 1. za položaj pred samoglasnikom, npr. *varuh, novo, zvest*; 2. za »korenski *v* pred *r*-om (*vrag*) in pred *-je* (*črvjé, sinovje*) oz. *-jo* (*krvjo*). Ta *v* se »v olikani govoricah, pravi, ne sme zamenjavati z *w*, kakor se govori po »Gorenjskem, Primorskem in Koroškem«. /Opozoriti pa moramo na Breznikovo določitev *grmouje*, kjer gre za skupno ime./ In dalje: »Pravilen ustnično-zobni *v* govore še Dolenjci na spodnjem robu, Beli Kranjci, Štajerci in ogrski Slovenci.« In na str. 20 zatem prepoveduje izgovor predloga *v* s polglasnikom za seboj, tj. *və šoli, və cerkvi, və vsakem kraju*, nadaljuje pa: »Tisti *v*, ki ga govoriš v *Avstrija, ovca, vse, slavna, zdravnik, popravlja* itd., moraš izgovoriti tudi pri *vsak, v strahu, v šoli, v cerkvi*, torej: *Awstrija; wsak, owca : w cerkvi, slawna : w nebesih, popravlja* /tu je v tiskovna napaka za *w/; wljubljani, wkranj*.« Navaja še izgovor *w vas, w vinskem bregu* (22) in izgovor kot *u* (23): *vgnati /.../, vžgati /.../ vtakati /.../, vnANJI se govori: ugnati, uženem; užgati, užgem, utkati, unANJI*. Na str. 23 še: *fstati, praf* z opombo, da »za knjižni govor poslednja izreka ni navadna«. /Torej je Škrabčeva kritika zalegla./ Poglejmo sedaj še k Ramovšu, kaj on meni o variantah fonema *v* /seveda tudi on ne

pozna izraza in pojma fonem, zato govori o izgovoru vsega tistega, kar nam v knjižnem jeziku zapisuje črka *v*/.

Z izidom Ramovševega *Konzonantizma* kot II. dela *Historične gramatike slovenskega jezika* se leta 1924 pojavi nov razpravljaec tudi o izgovornih variantah črke (fonema) *v* (in tudi predloga (*v*) oz. predpone (*v*-), kakor smo že videli). Naslov tega razdelka *Konzonantizma* je kar »*u, w, v – f*« (str. 128, narekovaja naša). Tudi Ramovš je glede *v*-ja za praslovanščino predpostavljajal dvoustnični izgovor, tj. *w*, ki pa ni zaokroženi angleški *w*, temveč je nezaokrožen (str. 128). Za »knjižno slovenščino« (str. 129) predvideva naslednje variante te enote: »1. labiodentalni spirant *v* /.../ s polno zvonkostjo pred vokali *i, e, ε* in pred *j*; pred vokali *o, o, a* in *ə* /.../ ima slabjšo zvonkost, tako tudi med konzonom in katerimkoli vokalom«; »2. bilabialni zaokroženi spirant *v* ali *u* pred zvonečimi konzonomi na začetku zloga: *u*reme, *u*laga, *u*lečem, *u*lit, *u*dova, *u*mes ali *v*reme itd.«; »3. *u* za *v*, ki zlog zapira: *dre*u~~j~~e, *ou*ca, *pri*prau~~j~~am, *prau*, *siu*, *glau*«; »4. nezvoneči konzonomični *u* [ɸ] pred nezvonečim konzonomom na začetku zloga, kar je običajno za hitri govor, dočim je pri počasnem govoru navadno vokal *ū*: *u*prašati – *ū*prašati«. »V besedni in stavkovni zvezi prehaja seveda *v* u *v, u, u, u* in obratno *ū > u, u, v*.«

To je čisti sistem, kakor si boljšega komaj želimo, namreč še za tip *barv*.

Prvo večje jezikoslovno delo za tem je bil *Slovenski pravopis* 1935 (Izdalo in založilo Znanstveno društvo). Glede fonema *v* je zelo skop (VI): »Pisani *v* se govori na koncu zloga (besede) kot *u*, pred istozložnim soglasnikom pa kot *u* ali *u*.« Torej *siu*, *siu*ka, *u*deti, *u*reti, *u*loga itd.

V postopoma porajajoči čitankarski slovnici iz 30. let 20. stoletja je stanje naslednje. *Slovenska čitanka* I (str. 185) komaj malo obravnava izgovor (fonema) *v*. Glas *u* iz nekdanjega trdega *l* piše z *l*, variant izgovora črke *v* pa ne zapisuje. SČ II pa ima že nekoliko več glasoslovja tudi glede črke *v* (str. 199): »Izgovori *prav, nov, ovca, kol, sol*.« In: »Glas *u* oblikujeta obe ustnici s priporo zračnega toka; zato ga imenujemo dvoustnični (bilabialni) pripornik.« In na str. 208: »Soglasnik *v*: /.../ »Kadar stoji *v* pred soglasniki (razen *r*) ali na koncu besed, ga izgovarjamo dvoustnično. /.../ Kadar stoji *v* pred samoglasnikom ali pred *r*, ga izgovarjamo ustnično-zobno.«

Slovenska slovnica za 3. in 4. razred srednjih in sorodnih šol (na platnici *Slovenska slovnica* III–IV) 1940 v nauku o glasovih na str. 5 omenja dvoustnični pripornik *u*, nato pa še ustnično-zobna *f* in *v*. Na str. 6: »Slovenščina ima 9 pripornikov: 4 nezvoneče (*f, s, š, h*) in 5 zvonečih (*u, v, z, ž, j*), zlita glasova sta *c* in *č*, oba nezvoneča, ter *r, l, m, n*, ki so zvočniki, 2 ustna in 2 nosna.« In na str. 8: »Katera glasova zaznamuje črka *v*? (*v* in *u*). Kdaj beremo *v* ustnično-zobno? (Pred samoglasniki in *r*).«

Tako teorijo bi morala imeti prva večja slovenistična publikacija po 2. svetovni vojni, tj. Mirka Rupla *Slovensko pravorečje* iz leta 1946. Žal se to ni zgodilo v zadostni meri.

Slovensko pravorečje (str. 35–39) seveda še vedno nima pojma fonem, zato ima za izhodišče spet črko *v*. Ta mu zaznamuje:

1. Ustnično-zobni *v* »/p/red samoglasniki, pred *r* in *l*, med *r* in *j* (*rvj*)«, npr. *vidim*, *vera*, *vas*, *voz*, *ves*, *davi*; *vrh*, *vreme*, *vlada*; *črvjé*, *vrvjè*, *s krvjo*. Tu je torej glede Ramovša 1924 opuščena odtenkovna razlika glede na to, ali je *v* pred sprednjejezičnimi ali nesprednjejezičnimi samoglasniki, sprednjim samoglasnikom pa se pridružuje še *j*. Novost je položaj varianta [*v*] tudi pred *l* (kar ni v skladu s Škrabcem ali Breznikom), je pa tip *rvj* po Škrabcu oz. Brezniku. Prepoveduje pa se izgovor *krujo* in *ureden* (ne pa tudi *uleči*). Kot *u* se tudi *v* tem priročniku izgovarja v drugih položajih (npr. *ouca*, *prau*, *čru*).

2. Str. 36: Varianta *u* se izgovarja na »koncu zloga (besede)«, npr. *ouca*, *maura* – *pau*, *čru*. Posebej se opozarja na izgovor »po naše« v tujkah tipa *arhiu* in v slovanskih lastnih imenih *čehou*. In izgovor *praf*, *ofca*, *pravda* »ni knjižen«.

3. Ne ob samoglasniku – kakor bi danes rekli – (razen pred *r* in *l*) pa je predviden izgovor *u* ali *u*; »pred nezvenečimi soglasniki postane ta *u* često nezveneč, zlasti v hitrem govoru«. Zgledi: *usak* ali *usak*, *udova* ali *udova*, *učasih* ali *učasih*. Variantni izgovor *u* ali *u* je odvisen od hitrosti govora. Varianta *z u* odpade (str. 37), če se prejšnja beseda končuje na samoglasnik, torej se *samo včasih* izgovarja le *samo učasih* »(= *sa-mou-ča-sih*)«. Izgovor *fsak*, *fčasih*, *vdova*, *vdan* »ni knjižen« (str. 36).

Slovensko slovnico 1947 je »sestavil uredniški odbor«, očitno pa isti ljudje, kakor SS 1940 (seveda pa brez Breznika, ki je leta 1944 umrl). Njena teorija o fonemu *v* (str. 6): *u* ji je dvoustnični pripornik, *f* in *v* ustnično-zobna pripornika, *u*, *v*, *z*, *ž*, *j* pa zveneči priporniki. Glede *v*-ja na str. 12 beremo: »Pred samoglasniki, pred *r* in *l* ter *v* skupini *rvj* izgovarjamo *v* kot ustničnozobni pripornik *v*.« /.../ »Pred drugimi soglasniki in na koncu besede izgovarjamo *v* kot dvoustnični *u*.« Ter: »Kadar pride *v* govornih celotah *v* med dva soglasnika, ga izgovarjamo kot samoglasnik *u*.« (Določene so tudi posebnosti izgovora predloga *v*.)

Slovnica 1947 torej priznava dvojnici *v* in *u*; za *v* predvideva izgovor pred samoglasnikom in *r*, kakor SS 1940, dodaja pa mu še položaj pred *l* ter položaj med *r* in *j*, torej *v* skupini *rvj*, sicer pa da se izgovarja *u*, »pred drugimi soglasniki in na koncu besede«, le da se med dvema soglasnikoma izgovarja *u*. (Predlog *v* da se ravna po istih pravilih.)

Sledil je *Slovenski pravopis* 1950. V njem na str. 56 o fonemu *v* beremo: »Pisani *v* se govori na koncu zloga (besede) kot *u* [*ouca*, *prau*, *čru*, *vruca*]; tudi v tujkah: [*auto*, *arhiu*]; pred samoglasniki in pred *r* ga izgovarjamo kot ustničnozobni *v*: *viti* /.../; *vreti*, *vrata*, *vrt*; prav tako še v primerih: *z vrvjo* /.../; pred istozložnim *l* izreka omahuje med *v* in *u*, kar je odvisno od zveze *v* govoru: pisano *vdan* govorimo [*wdan* ali *udan*]«. (Sledi še obravnava izgovora predloga *v* in predpone *v*-.)

V teh določilih je opuščena razlika med korenskim in predponskim vzglasnim *v* pred *r* (torej je [*vr*]ačunati enako kot [*vr*]ata); uveden je še istozložni *l* z izgovorom *v*-ja kot *v* ali *u*.

V tem času je radijski govor postajal vse važnejši in izgovor napovedovalcev je zbudil pozornost mladega jezikoslovca (slovenista in rusista) F. Jakopina. Ta je v *Jeziku in slovstvu* 1955/1956 objavil članek *O v in u v knjižni izreki* (str. 182–184). Sklep Jakopinovega posega v pravorečje (str. 183–184) je naslednji: »/Ruplovo/ Pravorečje razširja /izgovor/ v še pred vsak r in l, ne glede na to, če je v istem zlogu ali ne, SP /1950/ v istem zlogu pred r, pred l omahovanje med v in u.« Zaključek: »Na splošno menim, prevladuje tudi v zborni izreki u pred r in l prav tako kot pred drugimi konzonanti. Posplošenje u pred vsemi konzonanti bi mogli brez škode za blagoglasje sprejeti v zborni izreko.« Tudi za rvj meni, da se izgovarja kot ruj (*krvjo, črvje*). Tip črv, drl pa mu ni eno-, temveč dvozdvožen. (Jakopinov pogled na izgovor fonema v sem v omenjenem prevzel tudi sam, le da dopuščam tudi enozložni izgovor besede kot črv, drl, za kar so se že pred menoj zavzemali.)

Kako pa se je na Jakopinov predlog odzvala *Slovenska slovnica* 1956 (če se je že mogla, saj je izšla istega leta kakor Jakopinov članek)? Na str. 21 pod a) »/.../ v knjižnem govoru soglasniški ali dvoglasniški u, npr. v besedah prav, kol, pevka (izgovori prau, kou, peuka)«; in na str. 48: »Črka v zaznamuje troje glasov: a) /.../ ustničnozobni pripornik v /.../ pred samoglasniki in pred r ter v skupini rvj«: viti, /.../ uvod /.../, vreti, vrabec, vroč, povrni, zavrteti; – z vrvjo /.../ postrvji; b) soglasniški u: ovca /.../; orav /.../; c) »samoglasnik u, kadar je u zaradi nakopičenih soglasnikov težko izgovorljiv: predčerašnjim, z vso silo, pred vsako hišo /.../« (Govorjenega u tukaj niso izpisali, ker je čisto jasno, da se v v vseh teh primerih izgovarja u.) In še: »Pred l, lj izreka omahuje. Na začetku besede se redno izgovarja v: vleči, vlak, vloga, vljuden; sredi besede že prevladuje u: Pavle, zabavlja, čevlji, pravljica, življenje.« Jakopina torej niso sprejeli, izjema je prevladni izgovor u v tipu Pavle, pri [vl-, vlj-] pa SS 1956 vztraja.

Tako smo prispele že do mojega *Slovenskega jezika* (Zagreb, 1961). Glasovne variante v-ja so podane že v preglednici Mednarodna transkripcija (mednarodno zapisovanje tu nadomeščamo z našim domačim). Str. 24: dau (tu se opozarja na nepravilnost zlivanja končajev iu in eu v u). Na str. 27–28 sta prikazana parna soglasnika [w] in [ɱ], alofona fonema /v/. Da imata varianti w in ɱ značaj nezvočnika, kaže prilikovanje [pret ɱsakim] za pisno pred vsakim in enako [gwdoru] za pisno k vdoru. Na str. 28 beremo: »Celo na Dolenjskem se pred začetnim r govori v na mesto w, in ta v je od tam prodril celo v knjižni jezik (vsaj v slovnico in pravorečje), vendar ni upravičen, ker ni sistemski.« Zakaj? Ker dolenjščina sicer v tem položaju pred vsemi drugimi soglasniki v govoru uporablja varianto u, tj. dejansko w oz. ɱ. Str. 37: Ta dva glasova »lahko, kakor rečeno, alternirata z [u]. Na str. 37 je omenjen tudi [v] kot alofon fonema f [grov gre] za pisno grof gre, kar je pri nas menda prvič opaženo. Na str. 38 je prikazano nasprotje med dvoustničnim u in zobnojezičnim [v]: zgleda sivkast, siv proti siva. Prikazane so tudi variante kot [wd]ariti, [ud]ariti, je [ɥd]arila, in sicer tudi za nezveneči ɱ. Narečno se govori namesto [wreti] tudi [vreti] (samo pred r, in sicer samo pred korenskim po Škrabcu), kar je prodrlo, neupravičeno, tudi v knjižni izgovor. Posebno pomni izgovor [baru] za pravopisni tip barv.« Posebno vaje za variante

fonema so: 79 Dvoglasniški *w*, 80 Nezveneči in zveneči *w*, 81 *f* z varianto *v*, 84 razvrstitev zvočnikov (*siu* – *siva*), 85 Glasovni pojavi na meji dveh besed in morfevov. Predloga *v* ne obravnavam posebej. V Slovenskem jeziku 1961 je posebnost samo nekako nepriznavanje izgovora *vr-*, pri čemer pa se tudi ne loči, ali je zveza *vr* korenska ali ne, npr. *vrag*, *vreti*, *vračati* – *vračunati*, *vriniti*, *vrisati*, kar je Škrabec relativno strogo ločeval: [vr] proti [wr], čeprav se je tudi že po Škrabcu prvo včasih (npr. *wroč*, *wriskati*) izgovarjalo [wr].

Jaz torej nisem v pojmovanje razvrstitve variant fonema *v* uvedel nikakršne shizme, kakor želi slovensko javnost prepričati Rotar. V tem smislu tudi nisem nikakršen *u*-jevec (Rotarju je *u*-jevstvo kar tudi *u*-jevstvo, da ljudi bolj zavaja).

Že leto po izidu moje hrvaško pisane knjižice o slovenskem pravorečju (teoreme v njej podpirajo moje razprave v Jeziku in slovstvu /in drugje/) je tudi fonem *v* obravnaval Slovenski pravopis 1962. Na str. 23–24 beremo, da se zvočnik *v* izgovarja kot [v], [u] ali [u]. Kot [v] pred samoglasniki: *živina*, /.../ vrt [vərt]; kot [u] za samoglasniki in obenem pred soglasnikom ali na koncu besede (*živ*, /.../ pivski, /.../ Pavle, /.../ mravlja; /.../ zavpiti, za vlak, za vljudnost, za vrata). Pisno *ev* se na koncu besede, če *e* zaznamuje ə, izgovarja kot [əu] ali kot [u], pred soglasnikom pa samo [əu] (*žetev* = [žetəu / žetu], *barv* prav tako [barəu / baru]; kot *u* se govori tudi vzglasni *v* pred soglasnikom [vprašaj, umes, vlak, vrata], »v/endar pred *l*, *lj*, in *r* izgovarjamo tudi priponski *v*«. Črka *v* v tipu *odvzeti*, od *včeraj* ima izgovor [u] ali [u], vendar pred *l*, *lj* in *r* izgovarjamo [v] ali [u] (z *vlakom*, *izvleči*), in enako pred *lj*; z *vrtati*, *od vratu* in še v skupini -rvj- *v* izgovarjamo kot *u* ali *v*, medtem ko *rvm*, *rvn* izgovarjamo *rum* oz. *run*.

Razlika SP 1962 do SP 1950 je v tem, da se fonem *v* v besedi ne pred samoglasnikom izgovarja kot *u*, in sicer lahko tudi pred *r*, *l*, *j*; v skupini *rvj*, enako pa predlog *v* tudi pred samoglasniki. Pravopisci pa niso sprejeli ločevanja med *u* in *w/m*, torej ne Ramovševega (in še pred tem Škrabčevega), ne Toporišičevega, pa tudi ne Jakopinovega samo *u* tudi pred *r* in *l* in *v* sklopu *rvj*.

Skoraj nezapomnljiva alterniranja med *v* in *u* v SP 1962 je poenostavil SP 1990, str. 81–82. Komisijsko (J. Toporišič, F. Jakopin, J. Moder, J. Dular, S. Suhadolnik, J. Menart, B. Pogorelec, K. Gantar, M. Ahlin) sprejeta pravila za izgovor fonema *v* pa so mu: 1. zobnoustnični [v] pred /govorjenim/ samoglasnikom: *vino*, *Sava*, *vrt* [vərt]; 2. »dvoglasniški« [u] za samoglasnikom in obenem na koncu besede ali pred soglasnikom: *siv*, *sivka*, *bral*, *bralca*; *bi vsak*, *bi ubila*, pa tudi *polizdelek*; 3. ustničnoustnični šumni *w*, in sicer zveneči (*vzeti*, *vrana*, *vlak*, *odvzeti*) ali nezveneči (*vsak*, *v tebi*, *predvsem*); 4. posebnost: »Namesto *w* ali *m* (zlasti pri počasnem govorjenju) govorimo *u*.«: *vzeti*, *vsak*, *odvzeti*, *predvsem*, *v igri*; tako tudi pri predponi *u-*, vendar z *u*-jevskim izgovorom na prvem mestu (*ubiti*, *ukloniti*). Seveda ima tudi tukaj *v* vzglasju prednost izgovor [u], če se predhodna beseda končuje na samoglasnik: [bo uzela, bo usak, bo u igri, bo ubila, bo uklonila].

4 Poenoglašenje »dvoglasnikov« v u

Pod 32 naslovom v 22. enoti (*Delo*, 3. 3. 2000, 9), tj. *Nič več 'rahu dež' in 'debu sneg'*, Rotar obravnava poenoglašenje »dvoglasnikov« v u. Pri tem izkorišča našo averzijo proti zapisovanju slušnih variant fonemov, kakor jih imamo v primeru *rahel, debel*, zborna izgovorjena [rahəu, debeu].

Poglejmo, kako je s tem v naši predpisovalnih delih od Trubarja naprej. Pri protestantih tega problema še ni, ker je tedaj trdi l še obstajal, v 17. stoletju pa tudi na Kranjskem ne več. Rotar sam iz Škrabca navaja Kastelca, za katerega meni, da česa takega še ne pozna. Pač pa ima Kopitar 1808/1809, str. 181: »Nenaglašeni in ostreni *-el* in *-il* se glasita kot *uv*; npr. *priatel* Freund, *sim videl*, *sim terpel* beri *priatuv* ali *priatu*, *viduv*, *terpùv*«. In Metelko 1825, str. 6: (1) »*el* /to je nenaglašeni *e* + *l* / govori jo eni kot *ev*, drugi kot *-u*, *vrel*, *terpel*, *želel*, *živel*«; (2) zvezo *ə* + *l* / govori jo kot *u*: *pərjatəl*, *pòsəl l...l*, *nésəl*, *šəl*, *zapərl*; (3) nenaglašeni *il* kot *u* ali *u*: *vidil l...l vərnil*, *mòlil*.«

V SP 1935 (str. V) za zvezo [-əu] beremo: »Glasovno skupino əu zbornega govora smeš v konverzacijskem govoru govoriti kot u (zborna: rekəu, kotəu za pisano *rekel*, *kotel*; pogovorno *reku*, *kotu*.« SP 1950, str. 54 za pogovorni jezik predvideva izgovor [réku, téku, šù, hòtu]. SP 1962, str. 24: »pišemo *l...l -ev*, govori mo pa əu, na koncu besede tudi *-u*«: *žetev*, *plitev*, *l...l barv*, *želv*, *brv*. – To velja nasploh, torej tudi za zborni jezik.

V okviru naslova *O pogovornem jeziku* (SP 1962, str. 27–28) o zgornji problematiki ni govor, pač pa pri obravnavi črke l (str. 20–21), in sicer na str. 21, točka 3: »pišemo *-el*, izgovarjamo pa: a) *-əu* ali *-u*: *kozel*, *misel*; *mrzel l...l*; *padel l...l*; *pekel l...l*; v sredi besede samo əu: *oselnik*, *maselnik l...l*« V Pomni pa: »Za samoglasnim r pišemo samo l (nam. *-el*) in izgovarjamo: a) *-əru* : *drl l...l*« V slovarju je pri *kotel*, *kozel* itd. samo izgovor [əu]; *rahel* [əu]. (Rotarjev *debu* ni iste vrste, ker pisni e pred l ne zaznamuje polglasnika, zato ima pisni *debel* izgovor [eu].)

Poglejmo samo še, kako je to obdelano v SP 2001. Str. 74: *usahel*, *mrzel* – *kotel*, *misel* = [usahəu, mərzəu – kotəu, misəu], toda *trl*, *drv* = [tərw, dərɔw] ali [təru, dərɔ]. Poleg tega še: »O izgovoru [nesu, vidu, nosu; təru, usahu, mərzu] gl. § 700.« Tam (str. 80) pa beremo: »Namesto nenaglašenih ə + u (oziroma i ali e + u pri glagolih na *-im*) zlasti v deležniku na *-l* se knjižno izgovarja tudi *-u*, pisni zgledi za to pa so *nesel*, *mrzel*, *usahel*, *bukev*.« Oblike z izgovorom əu, iu, eu so seveda navedene pred onim na *-u*. (V slovarju je zapisovana samo prva oblika teh dvojničnih parov.)

5 Razmerje pravorečja pri Toporišču in Jug-Kranjčevi

V 26. nadaljevanju (*Delo*, 7. 3. 2000, 8) Rotar piše o učbeniku *Slovenščina za tujce* (1979) H. Jug Kranjec, češ da je »v tej slovnici doseženo celovito, dobro zgrajeno pravorečje našega jezika, še posebej, kar zadeva v standardnem knjižnem jeziku problematizirano vprašanje *v/v*-. V *Slovenskem jeziku* je pisec Škrabec-Breznikovo pravorečje presešel v marsičem in uveljavil poprej neupoštevano ujevsko

narečno in podstandardno izreko *v/v-*, dotlej omejeno zgolj na *dvoustnični u* oz. samoglasnik *u*.«

Na to naj odgovorim: Vsi samoglasniki so dvoustnični, saj enoustničen ni nobeden. Če pa pogledamo knjigo Jug-Kranjčeve (npr. 7. izdajo, 1990), ugotovimo, da priznava vse glasovje, kakor je pri Toporišiču: zvočniškost tudi glasov *v* in *j*, fonem *dž*, samoglasniške sestave, dolžine, kračine, variante fonema *v*, pa fonemov *m* in *n* in prave predloge, nima le variant za zobniška in ustnična zapornika *t*, *d* ter *p*, *b*.

6 Podvojeni soglasniki

V 27. nadaljevanju (*Delo*, 9. 3. 2000, 11) Rotar obravnava tudi dvojne soglasnike, tj. dva enaka soglasnika, ki se v govoru zlijeta v enega dolgega, po možnosti pa tudi v enega samega naravne dolžine, npr. *Poddol*, *podtalnica*, *oddaja*. To daljšanje oz. tudi poenostavljanje v eno, kar je črkovno dvojno, Rotar spet obeša nekako name (prim. v istem nadaljevanju to, kar Rotar piše pod naslovom Pomenške zadrege). Da tako v jeziku obstaja, nikakor nisem kriv jaz, kakor tudi ne, da se ti pojavi v našem pravorečju obravnavajo, najsi bo pri Ruplu ali v slovenski slovnici oz. v pravopisih. Kar poglejmo: *Slovensko pravorečje*, 1946, str. 50, naslov Dvojni soglasniki: »Kjer sta zadela skupaj dva enaka soglasnika, sta se spojila v enega, če se več ne zavedamo sestave; zato tudi pišemo *spodrsniti* (iz: izpoddrsniti). Tam pa, kjer se sestavo zavedamo, je pravopis ohranil oba soglasnika: oddati /.../, veččlenski /.../, izzvati, polletje. V tem primeru izgovarjamo en sam soglasnik, toda dolg: ođati, veččlenski, izvati /.../ Sem gredo še primeri kakor *kotca*, *vtca*, *vidca*, *godčev*, pred *c* in *č*, medtem ko se *t* in *d* v izreki zlijeta s sledečim *s*, saj je *ts = c*, /.../ se ohranita, ker sta prav za prav *ts* in *tš*: *kottsca* /.../ *gottšeu*.«

V SP 2001 je dvakratno odporo dvojnih soglasnikov zagovarjal in komisijsko kot dvojnice uveljavil J. Rigler.

7 Breznikova soavtorska skupina

O njej Rotar govori v zvezi s *Slovensko slovnico* III–IV. Kaka Breznikova soavtorska skupina je Rotarjev izmislek – nikoli ni obstajala. Pritegnili so ga in postavili na čelo avtorske skupine čitankarjev, sicer pa so breznikovsko slovnico tudi temeljito osiromašili, o čemer se takoj prepričamo, če Breznikovo slovnico 1934 primerjamo z ono iz 1940. V preglednici soglasnikov (Breznik str. 20 – čitankarji str. 6) so izpustili *dz* in namesto *v* pred soglasnikom zapisali *u* ter izpustili trdi *l*, oba drsnika (tj. *v* in *j*) pa pustili med priporniki; tudi samoglasniški trikotnik so od Breznika le prepisali; Breznikov uvod v slovenska narečja opustili, prav tako naglas v glasoslovju, tako da je od Breznikovih 43. str. glasoslovja pri čitankarjih ostalo 11; čisto opustili so pravopisna pravila, imajo pa 9 str. pravopisnih vaj; oblikoslovja je v obeh delih približno enako, čitankarji pa imajo v okviru oblikoslovja tudi besedotvorje. Podobno je v drugih razdelkih.

Velika razlika med deloma je tudi v izrazju: *glasoslovje* postane nauk o glasovih, *oblikoslovje* sicer ostane, *besedoslovje* postane nauk o besedah, *skladnja* pa stavek. Besedotvorje pri Brezniku obsega tudi besedoslovje, pri čitankarjih pa je privesek oblikoslovja, z naslovi izpeljava samostalnika, pridevnika, prislova, ne pa tudi glagola. Breznik npr. pozna naslednje besedotvorne vrste: izpeljavo, podvojitve in sestavo ter neredno tvorbo, prikazuje pa prvo strnjeno za vse besedne vrste, tj. samostalnik, pridevnik in glagol (»prislov po izvoru« pa je nakazan že v oblikoslovju, in sicer zaimenski, imenski in glagolski); podvojitve so mu tipa *frfrati*, *prapor*, sestava pa mu pomeni ali sklop (*kažipot*, *ukaželjen*, *nemaren*, pa celo *mož beseda*), medtem ko so mu sestavljenke današnje zloženke ali izpredložnozvezne tvorbe, npr. *pristrešje*; »s predlogi zložene besede« pa so mu tvorbe kot *pridelati*, *brezimen* in *pradoba*. Čitankarji ločijo izpeljavo in sestavo (zgleđi za drugo: 1. *kažipot*, 2. *brezdomec*, 3. *črvojedina*, tako pri samostalniku, pri pridevniku pa: 1. *nevaren*, *brezbožen*, *stonog*, 2. *črvojed*).

Slovenska slovnica 1956 ima v oblikoslovju besedotvorna podrazdelka izpeljavo in zlaganje pri samostalniku in pridevniku, pri glagolu pa je samo izpeljava, in sicer a) iz korena (*bosti*), b) iz imen (*o-glušeti* < *gluh*, *grebenati*), c) iz drugih glagolov (*migati*).

Kakor rečeno, ne obstaja Breznikova soavtorska skupina. Tu gre za mlajše slaviste, ki so že na začetku 30. let začeli nekako preproščinsko svojo slovnico v slovenskih čitankah za 1. in 2. razred srednjih in sorodnih šol brez Breznikovega soavtorstva (A. Bajec, R. Kolarič, A. Sovre in J. Šolar), nato pa leta 1940 ustrezne dele iz čitank spopolnili in postavili na čelo svojega kolektiva Breznikovo ime. Breznik, ki je 4. izdajo svoje slovnice poslal v svet 1934. leta, te čitankarske slovnice pač ni mogel biti vesel, kakor mi je leta 1955 povedala njegova nečakinja, tedaj usmiljenka v Beogradu.

8 Negativno označevanje Škrabca

Takoj na začetku svojega podlistka v *Delu* je Rotar komentiral moje videnje Škrabčevega jezikoslovja pri nas (SBL 1971, str. 648), kjer pravim: »Š/krabec/ je brez dvoma naš največji jezikoslovec slovenist 19. stol., v 20. stol. pa ga – vendar samo kot sintetizator celotnega dotlejšnjega znanja o slov/enskem/ jeziku – prekaša le F. Ramovš« (SBL III, 22–24). Na to Rotar (*Delo*, 7. 2. 2000): »V predgovoru /*Slovenske slovnice za srednje šole*, 1884/ je Šuman imel Škrabčeve objave za 'slučajne izjave'.« To je zlonamerna okvara Šumanovih besed. Te se v resnici glase takole (str. VI): »Uvrstil sem v svojo slovnico tudi opazke o naglasu, kolikor sta jih na svetlo spravila učena gg. Škrabec in Valjavec. /.../ Kar je tedaj v slovnici sicer /tj. mimo Valjavca o samostalniku in o indikativu pri glagolu/ opazk, naslanjajo se na slučajne izjave, ki jih je priobčil gospod Škrabec na platnicah v 'Cvetju z vrto v sv. Frančiška'.«

Škrabec je takrat (konec 1883 ali v letu 1884) svoje *Cvetje* izdajal šele od leta 1880, hkrati pa Šuman tedaj po vsem videzu ni poznal Škrabčeve razprave iz leta 1870, ki je o. Stanislavu Škrabcu prinesla od Ramovša častni naslov očeta sloven-

skega pravorečja. Očitno Šuman tudi ni vedel za Škrabčeve objave v goriški Soči (vse to sedaj dostopno v od mene urejenih Škrabčevih *Jezikoslovnih delih* 4).

18. 2. 2000 Rotar v *Delu* (str. 7) S. Škrabcu nekako pripisuje, da si je za Slovence želel cirilice: »Latentno ilirstvovanje se izpričuje tudi v Škrabčevi jezikoslovni publicistiki, mogoče bolj iz fonoloških jezikoslovnih osnov kot iz značilne kljubovalnosti nasproti teoretičnemu institucionaliziranemu slovenskemu jezikoslovju.« Češ da je Ilešiču, »temu vztrajnemu novoilircu sporočil svoj osebni pogled na ilirstvovanje: 'Jaz bi bil najbolj srečen, če bi sprejeli ijekavico in cirilsko pisavo.'«

Dejansko pa v *Cvetju* 20 (1902), 1. zv., str. c–č (JD 3, str. 9–10) beremo naslednje: »Prava sreča, da to /vzdrževanje literature v gosposki ilirščini ali hervaško-slovenski mešanici/ tedaj /za časa ilirizma/ ni bilo mogoče, ker naša tedanja inteligenca hervaščine ni znala in tudi ni imela prilike naučiti se je, vsaj ne tako, kakor je treba znati jezik, v katerem hoče človek tako literarno delavnost razviti. Mnogo lažje bi bilo to dandanašnji in jaz bi se le veselil, ako bi se napredna gospoda kar brez obotavljanja poprijele lepe štokavščine; bi mi vsaj braljši in eljaljši ne trapili več ušes! Tudi smemo reči, da bi bila velika dobrota za naše katoliško ljudstvo, ako bi rajši danes ko jutri vsi naši judovski in ajdovski časopisi od prvega do zadnjega začeli izhajati v pristni štokavščini, natisnjeni, rajši ko v pravopisu zagrebške akademije, kar naravnost sè serbsko cirilico.«

Ali ni tako Rotarjevo citiranje tujih besedil prava intelektualna sramota?

Že takoj v 1. enoti v *Delu* (7. 2. 2000, 5) Rotar Škrabca »v nič deva« tudi z naslednjim pasusom, ko Škrabčevo (in moje) jezikoslovje označuje takole: krasi da naju »izredna delavnost, vseskozna privrženost izboljševanju, popravljanju ali le spreminjanju tega, kar je v jezikoslovni vedi o slovenščini in še zlasti uporabnem jezikoslovju postavljeno in je v veljavi.«

Samo nevednež lahko tako označi Škrabca (če že kdo misli, da lahko mene). O Škrabčevem delu vse drugače govorita tako Ramovš kakor Breznik (o meni pa Rigler v Slovenskem biografskem leksikonu). Da Škrabčevo delu Rotarju in pač Škrabčevim sodobnikom malo pomeni in je pomenilo, pa Rotar vidi razlog v naslednjem: »Škrabec je svoja sprotna opažanja, pripombe in spreminjevalne poskuse objavljal le na platnicah lista, ki ni bil namenjen jezikoslovcem in sploh ne bolj zahtevnim bralcem, čeprav so ga prebirali tudi ti, a so ostajali do objavljenega ravnodušni ali celo zadržani. Ti spisi so namreč izražali poudarjeno avtorjevo kritičnost, zaostreno tudi do polemičnih zahtev in tez. Med drugim zaradi tega posameznih spisov, ponujenih v objavo primernejšim publikacijam Škrabec ni ugledal natisnjenih na njihovih straneh.«

Objaviti takoj prvo razpravo v *Izvestju K. K. gimnazije*, kar je 1870 storil S. Škrabec s svojo razpravo *O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v izreki in pisavi*, nikakor ni neugledno. Iz celovškega Kresa se je Škrabec sam umaknil, ko mu je urednik stvari nekaj spreminjal: pater je menil, da to urednik sicer ima pravico storiti, da pa naj se v tem primeru še sam podpiše kot avtor. Da mu v Slovenski matici Bleiweis ni želel objaviti ponujanega, je izhajalo iz neke averzije te ustanove

proti jezikoslovnim prispevkom. Objavljal pa je Škrabec tudi v Jagičevem *Archivu*, tedaj vodilni slavistični reviji. Da mu Jagić nadaljevanja ugovorov zoper neke Oblakove teoreme ni objavil (jih je pa potem Škrabec sam v *Jezikoslovnih spisih I*, 537–606: *Erläuterungen und weitere Erwägungen* z opombo v »Archivu« nenatisnjeno), je bil po Škrabcu ta vzrok, ker bi bila objava mogoče škodila univerzitetni karieri V. Oblaka. Je pa za tem Jagić Škrabca spet pridobil za svoje glasilo leta 1903 (oboje sedaj v od mene urejevanih *Jezikoslovnih delih* 4, in sicer v nemškem izvorniku ter prvi dve razpravi v Modrovem, tretja v mojem prevodu v slovenščino).

Samo popolna mentalna mediokriteta s pretiranimi ambicijami lahko tako kakor tu Rotar piše o Škrabcu. (A. Vidovič Muha čitankarske »avtorske skupine« ne imenuje Breznikove, piše le (ESJ 12, str. 81), da gre za »/s/lovnico 4 avtorjev, v glavnem Breznikovih učencev«.)

9 Še jezikoslovni diletantizem

11. 3. 2000 Rotar piše: »Zobnoustnični izgovor predloga/predpone *v/v-* je v slovenskem knjižnem jeziku oziroma v slovenski tiskani besedi uveljavljen že od začetka v 16. stoletju.« – Dejstvo pa je samo to, da Trubar pri zapisovanju zobnoustničnega zvočnika ni mogel posebej zaznamovati, saj črkovno ni mogel ločevati niti fonemov *v* in *u*, tj. soglasnika in samoglasnika. Prim. *Cvetje* 12 (1893), 1. zv., str. 104: »Tudi mej *u* in *v* v tedanji latinski /= latinični/ pisavi ni bilo razločka: *v* se je rabil v začetku besede, *u* v sredi in na koncu: *viuo*, *vt*, *vua* beri: *vivo*, *ut*, *uva*. Krelj je vzel *v* za soglasnik, *u* za samoglasnik«. Iz Trubarjevega katekizma 1551, A III: *vas sueiste*, *sse*, *dneui*, *Vcerkqui*, *Vshuli*, *praue*, *vere*, *vsag*, »*sue/tu*, *vmeli* = [umejili], *prou*, *vkratkim*. In Rigler (ZSKJ 1968, str. 219): »Črka *v* je pri Trubarju znana le v vzglasju (za *v*, *w* ali *u*), vendar ne v vseh delih enako dosledno. V NT I so celo zelo pogosto primeri z *v-* iz Mat popravljeni v *u-*, kot npr. *vegshi /.../ uegshi /:/ prim. tudi ušeli* »vzeli« PDL 65^b poleg *všeli* KDI 277 ipd.«

Naravnost smešna je, tudi že samo, če gledamo na črki *v* in *u*, naslednja Rotarjeva trditev prav tam: »Ujemanje črke in glasu je uveljavljeno splošno načelo v slovenski knjigi od Trubarja */.../*, seveda Prešerna in Slomška ter vseh pisateljev takratnih in kasnejših dob.« Pomislimo samo še na ozka in široka *e* in *o*, pri prvem še na polglasnik, torej pet glasov, pisanih s samo dvema črkama.

10 Posameznik in kolektiv

Ali 14. 3. 2000: »Slovenci niso vajeni /ali se Rotar ne prišteva k njim?/, da posameznik dobi in uveljavlja oblast nad njihovim jezikom, kar je poskušal že Škrabec.« – Saj so vendar skoraj vse naše slovnice od avtorskih individuov, ne od kolektivov: Bohoričeva 1584, Pohlinova 1768, Gutsmanova 1777, Kopitarjeva 1808/1909, Metelkova 1825, Šumanova 1882, v nekem smislu celo Janežičeva, Breznikova 1916 in še tri izdaje, Ramovševa (historična), Nahtigalova slovanskih jezikov in ruščine, da ne naštevamo še drugih starejših in – bog ne daj – tudi novejših. Prav v teh povzemalnih Rotarjevih objavah v *Delu* 2000 kar mrgoli še drugih napačnih pogledov.

11 Uboga slovenska tonemskost

14. 3. 2000 (str. 16) govori o tonemih v slovenskih narečjih: »Po vokalnem bogastvu je slovenščina med slovanskimi jeziki v ospredju, kar ugotavlja tudi Škrabec. To bogastvo žlahtni razgibani naglas, ki kljub odmrli – razen v nekaterih narečjih – tonemski oziroma melodični naravi /.../.« Torej tonemski naglas je v slovenščini praktično odmrli; po Riglerju (*Razprave o slovenskem jeziku*, 1986, 229) pa ga pozna »dobra polovica Slovencev«. Kje pa? Naj nam to pove Rigler (n. m.): »Tonemsko naglaševanje je ohranjeno na Dolenjskem, Gorenjskem, v vseh slovenskih koroških narečjih v Avstriji, v gornji dolini Soče in v Slovenski Benečiji ter v delu Bele krajine«, in na str. 230 imamo še kartografski prikaz tonemskega področja; deloma je tonemskost prisotna tudi na »mešanem kočevskem ozemlju«.

Da tonemskost Rotarja moti, se vidi tudi iz njegovega podlistka v *Delu* (4. 3. 2000, 7), kjer zavrača zabeleževanje tonemskega naglaševanja v *Slovenskem pravopisu*.

Nekaka predhodnica tega njegovega zavračanja tonemskosti je naslednja njegova izjava o tonemskosti v sodobni hrvaški slovnici: »Naj bo tu posebej podčrtano, da so /.../ avtorji /hrvaške Akademijine znanstvene slovnice/ opustili tonemsko naglaševanje, nekoč kategorijo hrvaškega jezika, doslej norma njenega knjižnega modela, in da so izbrali kvantitativno naglaševanje, torej akcentsko mesto, dolžine in kračine, /.../ tonemsko naglaševanje pa imajo ohranjeno v starem Akademijinem rječniku, a za današnji čas je njegova aktualnost minila.«

To opuščanju tonemskosti v moderni hrvaški slovnici je Rotarjeva izmišljotina, ki bi se je moral prav sramovati. *Priručna gramatika hrvatskog književnog jezika* iz leta 1979, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskog književnog jezika* iz leta 1991 in *Gramatika hrvatskoga jezika* 1992 tonemskost upoštevajo, kakor so jo upoštevale tudi starejše slovnice tega jezika. Jakob Rigler je na omenjenem mestu glede tonemov v SSKJ zapisal (RSJ, 229): »Po drugi strani pa spet ne moremo pustiti vnemar dejstva, da dobra polovica Slovencev govori s tonemskim naglasom.«

12 Rotar etimolog

Posebno »dobro« obveščeno v 31 enoti podlistka kaže Rotar tudi z izjavo, da je »domača fraza *na vse kriplje*« »podobna grobost« kot iz *petnih žil*, to svojo misel pa utemeljuje tako, da je beseda *kriplje* »popačenka iz nemščine, beseda pa v medosebnih stikih malo primerna«.

Naš slovaropisec Maks Pleteršnik pa ima o tej besedi zapisano tole: »kriplje« nam/esto/ »kreplje«. compar/ativ/ ad krepko, Svet/ec/ Rok = /opis/: drži, kar kriplje moreš 'halt so fest du kannst' Z/alokar/«. In Marko Snoj v svojem *Slovenskem etimološkem slovarju*: »kriplje m mn. neskl. v zvezi *na vse kriplje* 'na vse pretege'. Beseda je verjetno posamostaljeni primernik *krěpl'ě 'krepkeje, močnejše', ki sodi k sloven. krépek (Be II, 93)« /to pomeni Bezlajev *Etim. slovar slov. jezika* II, 93/.

13 Barbariziranje

Že v 4. enoti svojega pisanja (*Delo*, 11. 2. 2000, 9) hoče Rotar ljudem t. i. »ujevsko izreko« /ko bi bil fer, bi jo moral imenovati *u*-jevsko/*u*-jevsko/ besed kot *Vlasta* priskutiti s tem, da to ime piše *Ulasta* (čeprav se tako lahko, poleg [wlasta], le izgovarja). – Na to bi odgovoril, da je mogoče najti sorazmerno veliko slovenskih priimkov, pa ne le morda samo na Gorenjskem, ki v slovenščini izgovor vzglasnega *v*-ja pred *r* in *l* kot *u* tudi potrjujejo, npr. celo v Celju (vse po telefonskem imeniku), v Zagorju, Trbovljah, pa tudi v Novem mestu npr., da ne navajam še gorenjske Radovljice.

V 28. enoti svojega podlistka je Rotar pozabil pogledati v francoski slovar, ki bi mu besedo za našo 'željo' odsvetoval ženski spol, tj. *la désir*.

14 »Omejevanje« naglasnih dvojnic

V 23. enoti (*Delo*, 4. 3. 2000, 7) mi Rotar očita »omejevanje, zmanjševanje naglasnih dvojnic«, nakar nadaljuje: »Po tej doktrini v javnih elektronskih občilih izločajo besede gorenjsko-dolenjskega narečnega okolja z izrazito tonemsko obarvanostjo: *gradú, mostú, žená, /.../ na dèskah* : na deskáh itn., nadomeščajo pa jih naglasno osiromašene oblike: *gráda, mósta, žen, vod, gor* itn., ko tonemskosti ni, zlasti ne v izraziti obliki.« (Pri tem Rotar narobe naglašuje samoglasnika besede *deska* z naglasnikom za dolžino namesto s kračino.) Pa poglejmo, kako je s tem omejevanjem v SP 1950, 1962, v SSKJ in v SP 2001:

ROTAR	SP 1950	SP 1962	SSKJ	SP 2001
gradú	grád -a in -ú	grád -a in -ú	grád -ú in -a	grád -ú in -a
mostú	móst -a ali -ú	móst -a ali -á/-ú	móst -ú in -a	móst -ú in -a
žená	žêna -e in -é	žêna -é in -e	žêna -e tudi -é	žêna -e tudi -é
deskáh	deskà -è -ì	deskà -é in -è	deskà -è	dèska -e
dèskah	dèsk in desák	tudi dèska -e	in dèska -e	in deskà -è
gorá	gôra -e ali -é	gôra -é ali -e	gôra -e in -é	gôra -e in -é
vodá	vôda -e in -é	vôda -é in -e	vôda -e tudi -é	vôda -e tudi -é

Pri nas v vseh teh priročnikih vlada izredno velika enotnost. Mislim in upam, da se tudi pri javnih elektronskih občilih držijo določil teh priročnikov. Pripomnimo še, da smo zgoraj iz prostorskih razlogov stvari nekoliko skrajšali, zlasti pri tipu *deska* npr. pri SP 1950 mn. oblike *dèsk* in *desák* ter *deskàm* (iz česar sledi tudi mestnik *deskàh*), pri *gôra* so v SP 1950 navedene skoraj vse oblike mešanega naglasnega tipa, precej pa jih je navedenih tudi pri *vôda*. SP 2001 kakor da posnema SP 1950 v tem, da prav vse oblike mešanega naglasnega tipa izpisuje pri vseh takih enotah. – Tonemskost se seveda ohranja tudi pri umiku naglasa s končnice na osnovo.

15 Vəkanje, kəkanje, z/səkanje

V 24. enoti nadaljevanke (*Delo*, 6. 3. 2000, 6) Rotar ob moji skrajšani povedi »Velika tegoba je za pravorečnika nepokorščina javno govorečih, da ne bi nezložne predloge izgovarjali zložno (...)«, kjer Rotarjeve tri pike nadomeščajo naslednje moje besede, namreč »s polglasnikom za seboj [və], [kə], [zə/sə], namesto prvega kot [u], drugih dveh z obvezno naslonitvijo na naslednjo besedo ([zb]ratom, [st]jeto)«. In ta moja poved je Rotarju »najnižja točka okrnjevanja slovenskega pravorečja«, čeprav praktično v vseh ustreznih naših priročnikih izgovor *və*, *kə*, *sə/zə* odsvetujejo, kakor smo zlasti pri *v* že videli.

V SP 1950 v slovarju pri črki iztočnici **v** navajajo izgovor [v, ʋ ali u po določilih § 81); pri **z/s** je to umanjalo, pri **k** pa so v oglatem oklepaju zapisane glasovne vrednosti [k, g, h], le na varianto γ (gama) za zveneči *h* je pozabljeno. Tudi v SP 1962 pri nobenem teh predlogov ni zapisana varianta predlog + polglasnik. V *Slovenskem pravorečju* M. Rupla pa je za predloge *v*, *k*, *z/s* naravnost rečeno, da je izgovarjati *və* za *v* »napačno in zelo grdo«, za *s* da je taka izreka napačna z dodatkom »kvečjemu pred *s* bi bil lahko dovoljen *sə*«, in pri *k* je za *kə* zapisano, da je tak izgovor napačen.

Polglasnik za nezložnimi predlogi je torej znamenje pravorečnega analfabetizma. Rotar ga seveda zagovarja (*Delo*, 14. 2. 2000, 6): »Enofonemski soglasniški predlogi se v slovenščini naravno artikulirajo z rahlo naslonitvijo na polglasnik, kolikor se izgovorno ne vežejo z začetnim glasom naslednje besede« (kar je za *v* še deloma nepopolno, ker ima tu prednost vezanje na samoglasniško izglasje predhodne besede).

16 Stran s slovanskega juga

V nadaljevanju 29 (*Delo*, 11. 3. 2000, 6) Rotar piše, da »polnopomenski glagol *vedeti* /.../ pripada /češkemu, slovaškemu, poljskemu in lužiškosrbskima jezikoma, medtem ko /neslovenske/ južnoslovanske /jezike/ povezuje z vzhodnoslovanskimi /glagol/ *znati*«. V resnici imajo tudi Rusi sami koren *věd-* (*jazykovedenie* in členek *vedь*, Hrvati seveda tudi *vijest*, Srbi *svest* ipd. M. Fasmer v Etimološkem slovarju ruskega jezika navaja za ruščino *vedar'*, *vedaju*: strus. st. slov. *věděti*, *vědě* 'vem', *věza* 'znajuščij, svedujuščij', pa še *izvestnyj*. In Petar Skok v svojem etimološkem slovarju navaja *vijest* iz *věděti*, *savjest*, *nesvjestica*, *vijestiti*, *navještati*, *izvješče*, *nagovijest*. In navedimo še našega Prešerna: *Samo to vem, samo to znam, da ...* Praslovanščina, iz katere vsi slovanski jeziki izhajajo, je torej poznala oba glagola, *věděti* in *znati*, so ju pa slovanski jeziki specializirali. Če nas *vem* povezuje z zahodnimi Slovani, nas pa z vzhodnimi (ali nezahodnimi) povezuje zaimek *čto* (prim. za slovenščino *ništrc*, za hrvaščino *što*, ruščino *čto* nasproti zahodnoslovanskemu *co* ipd. Slovenci smo trdno povezani z južnimi Slovani, ne s severnimi: tisoče vezi imamo skupne, med drugim tako pretanjene, kakor je ohranitev tonemskosti v slovenščini in srbo-hrvaščini v naglasu, da ne omenjam še političnih vezi iz polpretekle dobe zadnjih 200 let.

17 O slovenistiki v Ljubljani

25. 2. 2000 (str. 12) Rotar piše o uvedbi slovenščine kot študijskega predmeta na ljubljanski slavistiki. To stvar sem jaz v 60. letih prikazal v knjigi *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani* v sestavku *Jezikoslovje* (str. 243–252, str. 243): »Tedad se je mislilo tudi na 'lektorat slovenskega jezika'. Mesto je bilo ponujeno A. Brezniku, svoječasno predlaganemu kandidatu za stolico slovenskega jezika na zagrebškem (neuresničnem) provizoriju ljubljanske fakultete. Ko je Breznik svoj pristanek na lektorsko mesto umaknil, se je sklenilo, 'da naj išče prof. Ramovš primerno osebnost za lektorat izgovorjave slovenskega jezika' (7. 11. 1921).« Ta moj prikaz začetkov in razvoja ljubljanske jezikoslovne slovenistike bi bil Rotar vsekakor obvezan tudi navesti (še bolj pa uredniško neokrnjeni moj izvornik v moji knjigi *Portreti, razgledi, presoje*, str. 327–355) z naslovom *Petdeset let jezikoslovne slavistike na ljubljanski filozofski fakulteti*. Opomnil bi še, da bi bilo treba tudi povedati, da je katedro za slovenski knjižni jezik in stilistiko na ljubljanski slavistiki (po vzorcu na zagrebško) ustanovil Jože Toporišič.

18 Nove oblike iz 50. let 19. stoletja

In na koncu še o novih oblikah slovenskega knjižnega jezika iz srede 19. stoletja. Rotar (*Delo*, 9. 2. 2000, 7) v zvezi z obravnavo predloga/predpone *v/v-* meni, »da se je Škrabec oziral le na izgovor narečij tedanje Kranjske in še zlasti domače Ribnice, kjer je mogoče slišati tudi *urjame* ('vreme'), nikakor pa ni upošteval štajerske in prekmurske narečne izreke, ki ne pozna ujevske izgovorjave *v/v-*. Tako je neupoštevano, prezrto vseslovensko načelo iz leta 1851, ki nikakor ne govori o možnostih označevanja s 'šolskim izgovorom'.«

Kaj Rotar meni s prezrtim vseslovenskim načelom iz leta 1851? Med t. i. novimi oblikami slovenskega knjižnega jezika onega časa, če misli na te, se nikjer ne pojavlja problem izgovora predloga *v* oz. predpone *v-* (prim. Breznik, *Jezikoslovne razprave* str. 86 o Majarjevih sprejetih oblikah). Breznik navaja oblike *Celovec* namesto *-vc*, *lovec* nam. *lovic*, *jelenom/stricem* nam. *-am*, pridevniške končnice *-ega*, *-emu* in *-em* nam. *-iga*, *-imu*, *-im*, spolske oblike primernika (in s tem sovsebnost presežnika) tipa *dražji -a -e* nam. *dražji -i -i*, veznik *da* nam. *de*, *junaška dela* nam. *-e dela*, zavrtna pa je bila pisava *dvignuti* ali pridevniška oblika za *daj./mest. ed. ž. spola* tipa *lepej*. F. Tomšič (*Zgodovina slovenskega slovstva* I, 1956, 231) po Breznikovi razpravi omenja še: »V tej precej viharini dobi – trajala je do leta 1852 – so zmagale tele oblike: v pridevniški sklanjatvi končnice *-ega*, *-emu*, *-em*; *-om*, *-oma* ter *-em*, *-ema*, *večji -a -e* (namesto edine oblike *večji*), *naj-*, *-šč-* (*kleše*), pisava polglasnika *z e* namesto */v* nekaterih primerih/ *z i*, veznik *da*, *junaška dela* namesto *junaške dela*. Pozneje (»v naslednjih desetletjih«) še *vedeti* nam. *vediti*, *kupčevati*, *smrt* nam. *smert*, toda *dober*. Glede *v-* in *u-* pa tu beremo: »Po stari cerkveni slovanščini in ruščini so začeli v pisavi natančneje ločiti med predponama *v-* in *u-* (to razlikovanje, ki ga v izreki ni, sta že veliko poprej vpeljala Jarnik in Metelko).« In: »P/o vzhodni štajersščini /so/ začeli pisati za vokalični *r* samo *r* (*smrt* : *smert*).«

O vplivu štajerskega ali prekmurskega izgovora predloga oz. predpone *v/v-* tedaj pri novih oblikah ni bil govor. Štajerci so že prej marsikaj sprejemali od Kranjcev: tako je Šmigoc leta 1812 prevzel od Kranjcev razlikovanje med ozkim in širokim *e* in *o*; enako piše Murko 1843: »E in o razlikuje večina Slovencev v pisavi in izgovoru dva, visokega in nizkega, za pisno *bratov* pa predvideva izgovor *bratou* (str. 7: »ov izgovarjaj *ou*«).

19 Sklep

Za nadaljnje zavračanje Rotarjevih domislekov in podtikanj je škoda časa. Da se mu to mešanico zmotnih pojmovanj tiskali v *Delu*, je pa tudi znamenje neodgovornosti vsaj urednice dotičnega dela časopisa.

A SLOVENE GRAMMAR IN A SLIGHTLY DIFFERENT WAY?

SUMMARY

The modern grammar of the standard Slovene language is the one written by Toporišič; its predecessor was the one by Breznik. Toporišič's grammar has brought novelty and greater detailedness both to (social) variation of the Slovene language and to all levels of the system of the standard language, whether it be its formal or semantic quality. It began to grow out of contrastive dealing with Serbo-Croatian, Russian and English grammars and languages on the basis of structuralist theory, was furthered and strengthened by discussions on individual subjects and a comprehensive treatment in *Slovenski knjižni jezik* 1–4, and by scholarly coverage in *Slovenski jezik* (in Serbo-Croatian) and *Slovenska slovnica* 1976, 1984, 2000. The author's grammatical doctrine was also based on critical analyses of grammar-books written from partly different standpoints in either Slovene or in other languages (e.g. Vincenot, Lenček).

At the very beginning, communication and the history of the (standard) Slovene language were added to the theory of language structure. Many of these findings have influenced the *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, and even more are evident in the latest *Slovenski pravopis* 2001 (in co-authorship), following an analysis of various views put forward by the authors of the mentioned and several other works.

The main recent criticisms of the theorems in the present author's linguistic works are as follows: formal and colloquial standard Slovene language, the phoneme *dž*, phonemic variants of *v*, pronunciation of non-syllabic prepositions, pronunciation of the former hard *l*, the character of the tonemic accent, theory of parts of speech (particle, predicativ), number of nominal declension patterns and accentual types, theory of sentence elements, wordformational processes, linguistic terminology, partly also registers.

Since these issues are too extensive to treat in one single article, the author limits the present article to criticisms made by J. Rotar in *Delo* of 2000. His objections are given under the following subheadings: 1. formal and colloquial standard language, 2. pronunciation of formal/colloquial endings *-əu*, *-iu*, *-eu*, 3. pronunciation of the grapheme/phoneme *v* (3.1 when used as a preposition/prefix, 3.2 when a phoneme), 4. monophthonizetism [*əu*] > [*u*] 5. orthoepy in H. Jug Kranjec, 6. double consonants, 7. »Breznik's group of co-authors«, 8. negative treatment of Škrabec, 9. language dilettantism, 10. individual and collective, 11. tonemicity in Slovene, 12. »etymology«, 13. »barbarisation«, 14. limitation of accentual double forms, 15. »vəkanje« etc., 16. distancing from the Slavic South, 17. Slovene studies in Ljubljana, 18. new forms from the 1950s, 19. a short conclusion.

Real data from the history of Slovene linguistics concerning the above topics of the standard language are in contradiction to practically all the views put forward by Rotar.